

PLANINSTVO IN JAMARSTVO

ANDREJ KRANJC

Pred skoraj štirimi desetletji je prav v Planinskem vestniku starosta slovenskih planincev in jamarjev, Pavel Kunaver, v prispevku z naslovom »Globoka alpinistika« (PV 51, 4) potožil, da imamo 55 000 planincev — a niti deset takih, ki bi plezali tudi po kraškem podzemlju. Navaja besede znanega nemškega alpinista L. Weiratherja: »Mislim, da je raziskovanje podzemlja del alpinizma, ki bo dosegel svojo polno vrednost šele tedaj, kadar bomo poznali gorovje ne samo na površini, ampak tudi v notranjosti in kadar bomo obvladovali skalo, led in vodo tudi pod zemljo. Zdi se mi potrebno, da bi se vsak alpinist vsaj enkrat v svojem življenju udeležil tudi enega pohoda v kak globok prepad.«

Kot vse dejavnosti se tudi planinstvo in jamarstvo po eni strani vedno bolj specializirata (da ne omenjam alpinizma), a vendar se mi zdi, da je med planinstvom in jamarstvom kar precej povezave in skušal bom pokazati, kako so se te vezi razvijale, kako so, pogosto skupaj, planinci in jamarji odkrivali podzemlje naših Alp.

KAJ JE PRAČLOVEK POČEL V JAMAH?

Človek zahaja v podzemeljski alpski svet že tako dolgo, kot zahaja v Alpe oziroma v gore. Gotovo je naša najbolj znana alpska jama, ki jo je obiskoval že pralovec pred desetisočletji, Potočka zijalka v Olševi. A ni edina taka jama. Medvedja jama pod Mokrico (Kamniške Alpe) je v podobni legi, morda še teže dostopna. Res da dostop do nobene ni alpinistični podvig, je pa pravo »planinstvo«. Če človek pomisli, da je ta prvobitni planinec tamkaj lovil jamske medvede, se kar vsiljuje primerjava s trentarskim divjim lovcom.

Marsikatera alpska jama ni podrobneje preiskana ali pa je taka, da se v njej niso ohranili ostanki davnih obiskov. Le tu pa tam je naključna najdba drobcen žarek, ki posveti v neskončno temo preteklosti: sledi človekovega obiska v jami na Pokljuki, zglajena kamnita okoli 10 000 let stara sekira iz jame na Veliki planini. Kaj je počel človek v tej ozki jami v planinah — vedril, bivakiral, hranil plen, iskal rudo? Kaj se je zgodilo, da je pustil v njej dragoceno orodje oziroma orožje?

Pastirji in drvarji so že od nekdaj uporabljali alpske jame za staje in zavetja, o čemer pričajo suhi zidovi in ostanki

zgradb iz polpretekle dobe v jamah oziroma v jamskih vhodih, ki so tja do višin 2000 metrov nad morjem.

Ena izmed prvih zabeleženih modernih raziskav alpske jame je bil obisk jame Breitenwinner v avstrijskih Alpah. Leta 1535 so s pomočjo vrvi in lestev prodrli nekaj sto metrov daleč v podzemlje. V jami Geldloch pa so leta 1591 celo preplezali navpično stopnjo 700 metrov daleč v notranjosti.

Ko so po »pravem« krasu pričeli odpirati jame za turistični obisk, tudi naše Alpe niso zaostajale. V Jami pod Babjim zobom so že leta 1861 nadelali turistične poti, 1884 pa so jo celo poskusno osvetlili s 750 svečami! Skoraj konkurenca Poštojnski jami!

Zgodovina našega planinstva je kar dobro preučena, še posebej je bilo odkritega precej novega ob praznovanjih 90-letnice SPD. Tudi zgodovina slovenskega jamarstva je. Organizirano slovensko jamarstvo bo praznovalo 100-letnico leta 1989. Cela vrsta jamarjev, med njimi najbolj znana imena, je raziskovala alpsko podzemlje. V Alpah so tudi naše največje jame. Tudi znani planinci in alpinisti so bili jamarji. Toda pri obravnavanju zgodovine našega planinstva skoraj ne omenjamo jamarjev in alpskih jam, pri preučevanju jamarške zgodovine pa planinstva in alpinistov ne, vsaj ne dovolj. Predvsem pa manjka sinteze, enakovredne in hkratne obravnave obeh plati, obeh dejavnosti, ki se v Alpah pogosto tesno prepletata. Temu sem malo skušal odpomoči v prispevku o jamarški zgodovini in Zborniku za zgodovino naravoslovja in tehnike (1981) v poglavju o jamarstvu pred ustanovitvijo Društva za raziskovanje jam (DZRJ) leta 1910. Ampak to je bil le poskus, kratek pregled, v celoti in podrobnostih popolnoma nedodelan. Običajno ne vemo ali pa pozabimo, da so številne podružnice SPD takoj po ustanovitvi organizirano raziskovale jame, jih najemale in urejale za turistični obisk, in sicer od Krasa do Zgornje Savinjske doline in Pokljuke. Bibliografija jamarških prispevkov, predvsem o alpskih jamah, gre v stotine.

PRVI GLOBINSKI ALPINISTI

Kot običajno je tudi tu treba pričeti z Valvasorjem. Pisal je o vsem, vse ga je zanimalo, od najvišjih vrhov do najglobljih jam. Med alpskimi kraškimi pojavi omenja izvir Savice, luknjo v snežnikih nad Kranjsko goro, luknje nad Tržičem, pri Sv. Petru nad Begunjami, na Ljubelju in na Je-

Morda je bistvena razlika med »podzemeljskim« in »površinskim« alpinizmom ta, da je za prvo vrv »osnovno« sredstvo, za druge pa le varovalni pripomoček

zerskem. Vmes navaja tudi take, iz katerih prihrumi nevihta ali se privali ven megla, če vržeš kamen vanjo (luknja na Jezer-skem). Iz nekaterih zapisa hud veter — Veternek nad Čemšenikom. Take so posebno pogoste v gorah. Omenja tudi naravne predore in »luknje skozi gore«. Marsikatero med temi luknjami danes ne moremo identificirati. Morda je bila res taka jama ali luknja, pa je danes ne poznamo oziroma je ni več, ali pa je zapisal ljudsko izmišljotino ali govorico. Včasih je vsakega malo, malo resnice in malo pretiravanja, kot je npr. »okno, skozi katerega greš iz Kranjske gore v Bovec«.

Tudi avtor dela *Oryctographia carniolica...* (1778), B. Hacquet, ki je kot tretji pristopnik leta 1782 osvojil Triglav, se je močno zanimal za jame in bil že bolj »športno« navdahnjen jamar. V Postojnsko jamo se je ob suši splazil skozi ponor, v Vilenico je plezal po »stopalnih lestvah« (zasekanem deblu), njegov opis spusta v Socerbsko jamo pa že močno spominja na podzemeljski alpinizem; ko je »... po vrveh zlezal 50 sežnjev v globino in bi bil mogel še dalje priti...«, pa njegovi spremljevalci tega niso bili vajeni in jih je bilo strah.

Kustosa ljubljanskega muzeja H. Freyerja navadno ne štejeemo ne med alpiniste in

ne med jamarje, pa je bil znamenit planinec (vzpon na Triglav leta 1837), zanimal se je tudi za jame in se niti plezanja v navpična brezna ni ustrašil. Med prvimi pri nas se je lotil snežnih jam in ledenic v alpskem pogorju, na Mežaklji (1850). V njegovem času so si bile planinska, rudarska (med prvopristopniki na Triglav sta bila tudi rudarja) in jamarska tehnika precej podobne. Tako Hohenwart leta 1838 opisuje Freyerjev spust v kraško brezno: »Tedad si je zavezal gospod Freyer vrv kar najsmiselneje okrog života, ovil podaljšano vrv nekajkrat okrog bukovega debla, položena počez prek brezna, in se dal rahlo spuščati navzdol. Rudarska svetilka, obešena okrog ledij in bingljajoča tri čevlje pod njegovim telesom, je svetlo gorela, v levici je imel z železno konico obito palico, za pasom krampeže in kladivo, v malhi vžigalo, desnica pa je bila prosta.« (prev. M. Aljančič.)

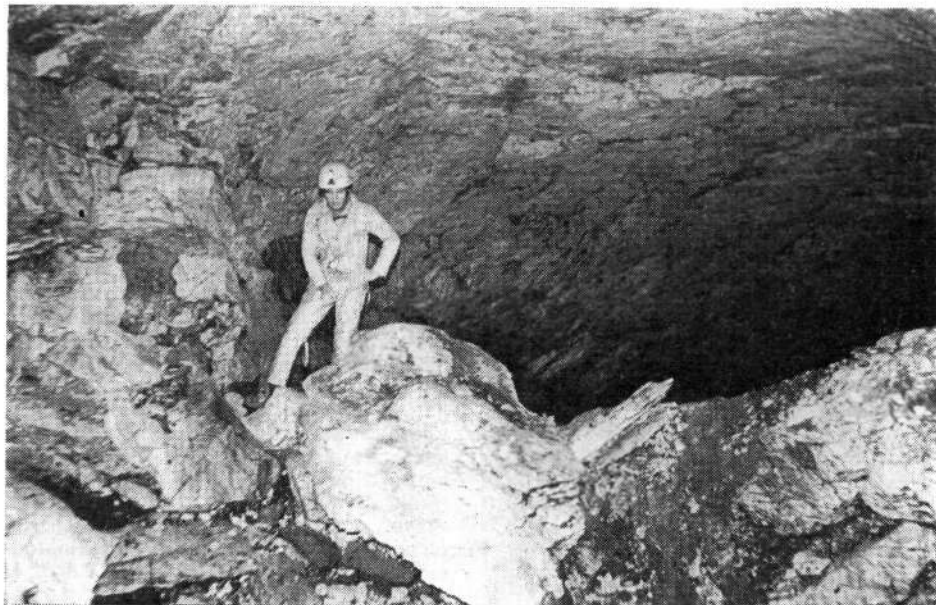
Preveč podrobnosti morda dolgočasi. Naj omenim le še znanega slovenskega narodnjaka, planinca in alpinista H. Tumo, ki je bil tudi jamar. Ni znano, če se je posebej ukvarjal prav z alpskimi jamami. Vendar v »Imenoslovju Julijskih Alp« tu in tam omenja tudi jame.

Z jamami se je Tuma spoznal že v mladosti, ko je živel oziroma služboval v Postojni (1876—1879). V svojih spominih piše, da je pogosto vodil tuje goste po Postojnski jami in preplezal vse takrat znane podzemeljske jame. »Menda sem bil prvi slovenski jamar,« piše. — S tem se danes povsem ne strinjamo, gotovo pa je bil med prvimi »športnimi« jamarji oziroma alpinisti-jamarji. To je najlepše videti iz njegovega opisa plezanja (seveda prostega) v Divjo jamo pri Orehku, ki je bilo eno izmed njegovih najhujših: »Nadaljnje plezanje je bilo težko, ker je bilo spolzko in nisem imel oprave. Plezal sem bos v sveticah in golih prsi. Svetil sem si s svečo, ki sem jo imel zatakajeno za klobukom. Zmagal sem marsikatero težko mesto in komaj priplezal spet nazaj. Od truda sem se zgrudil v travo in nekaj časa nisem prišel do oddiha.« (Iz mojega življenja.)

Kje so že tisti časi, ko so se ljudje v podzemlju bali hudiča, coprnice ali »možička z rdečo čepico«!

SPD RAZISKUJE PODZEMLJE

Še tesnejša povezava med alpinizmom in jamarstvom se je pokazala ob ustanovitvi Društva za raziskovanje jam na Kranjskem (DZRJ) v Ljubljani 1910. Ustanovitelji in člani so bili sami imenitniki, od deželnega predsednika barona T. Schwarza von Karstena prek deželnega šolskega nadzornika J. Hubada do gozdnega in domenskega ravnatelja H. Schollmayer-Lichtenberga in kanonika J. Sušnika. Tudi prvi društveni odbor je bil podobno imeniten. Časnik

Takšno je drobovje Kanina: v Skalarjevem breznu 240 metrov pod površjem

Jutro je to takoj opazil: »...možje, katerih večina morda razen v Postojnski jami še ni bila v nobeni drugi jami, v katero bi se ne upal tudi šolarček...«

Kdo pa je potem raziskoval jame? Takega v društvu ni bilo.

Na srečo je postal tajnik društva mlad profesor J. Cerkl, navdušen fotograf, predvsem pa planinec. Bil je duša »Drenovcev«, mladih planincev »nove smeri«, začetnikov naše alpinizma, turnega smučanja in še marsičesa, dobro znanih planinski javnosti in jih ni treba posebej predstavljati. Cerkl se je spomnil svojih tovarišev, jih povabil k sodelovanju in DZRJ je dobilo aktivno, udarno speleološko skupino.

Menim, da ni zgrešena trditev, če rečem, da je začetek, jedro današnje Jamarske zveze Slovenije nastalo prav iz slovenskih planincev, mladih, vsestransko naprednih planincev.

Formalne zveze med mlado jamarsko in skoraj dvajset let starejšo planinsko organizacijo sicer ni bilo. A ravno v času med ustanovitvijo dunajskega »Verein für Höhlenkunde« (Jamoslavno društvo) leta 1879 in ustanovitvijo Primorske sekcije DÖAV v Trstu z močnim Jamskim odsekom (ust. leta 1883) ter osnovanjem DZRJ leta 1910 je bilo Slovensko planinsko društvo, ustanovljeno leta 1893, skupaj s podružnicami tisto, ki je zapolnjevalo vrzel v raziskovanju podzemlja, še posebej pa je bilo pomembno pri ohranjanju »slovenskega značaja krasa«. Tako vlogo je imelo sicer v slovenskih gorah. Tega se običajno ne zavedamo ali celo ne vemo,

vsekakor pa je bila to ena izmed pomembnih aktivnosti SPD, čeprav ta plat njegove dejavnosti še ni zadovoljivo obdelana.

SPD se je s podzemljem ukvarjalo povsod, kjer se je za to pokazala potreba. Naj začnem z obrambo slovenstva. Začelo se je na Krasu, kjer se je razširil »...glas, da preti divaški Vilenci (sedaj ji pravimo Divaška jama) nevarnost, da pride v tuje roke...«. Še istega leta, 1905, jo je prevzela v upravo Tržaška podružnica SPD in jo ponovno uredila za obisk. Istega leta so si ogledali in pridobili lastništvo tudi nad jamo Dimnice pri Slivjah. Ogled Dimnic — 25-metrski spust po vrvenih lestvah — je bil za funkcionarje podružnice in osrednjega odbora SPD gotovo pravi jamarski podvig; tudi za marsikaterega današnjega jamarskega funkcionarja bi bil.

Boj za slovenstvo pa se je bil tudi v Alpah. Tej stvari v prid je Janez Krivec iz Luč podaril znamenito jamo, znano po jamskih hroščih, Trbiško zijalko, v last Savinjski podružnici. Koliko vpliva je imel pri tem Kocbek, se ne ve. Vemo pa, da je bil tudi ta zavedni Slovenec eden izmed tistih, ki se je razen za planinstvo precej zanimal tudi za jame, predvsem alpske.

A planinci niso le čuvali naših jam, tudi raziskovali so jih. Ajdovsko-vipavska podružnica poroča o raziskavah vodne jame, iz katere izvira Hubelj, radovljiška o markiranju in nadelavi poti do velike jame nad Završnico — ta jama še vedno ni raziskana oziroma je ni v slovenskem jamskem katastru.

Že med podpisniki prošnje za ustanovitev SPD kot tudi med njegovimi kasnejšimi

odborniki so imena ljudi, ki so se zanimali za kraško podzemlje ali pa pozneje naletimo nanje med članstvom jamarske organizacije.

NAJGLOBLJE JAME SO V GORAH

Ne gre mi toliko za kronološki prikaz, ampak le za dokaz in podporo ter jasno predstavo o tem, da se niso le jamarji zanimali za alpske jame, ampak tudi planinci za jame po vsem krasu in se je torej planinsko-jamarska dejavnost že od pričetka obeh organizacij močno prepletala. Kasneje pa se nista prepletali le dejavnosti, ampak so se tudi organizacijske oblike. Pri tem mislim predvsem na dejavnost Slovencev oziroma slovenskih organizacij. Da so pri nas, predvsem na Krasu, ki je bil takrat tako rekoč edinstven na svetu, delovale tudi tuje oziroma tuje-roodne organizacije, je očitno. Konec koncev so bile poplave na kranjskih kraških poljih neposredni povod za ustanovitev dunajskega Jamoslovnega društva. Škocjanske jame so bile izključno torišče Primorske sekcije DÖAV, po našem kraškem podzemlju so raziskovali tržaški (italijanski) planinci iz sekcije S. A. G., zaledje Kvarnerskega zaliva, kamor sodi tudi Snežniško pogorje, pa »liburnijski« planinci z Reke.

Led in sneg sta v gorskih jamah tudi pod zemljo
Vse foto: J. Hajna

Na svetu je zdaj raziskanih več kot 20 kraških jam, ki so dolge več kot 50 kilometrov. Najdaljša podzemeljska jama na svetu je sistem Mammoth Cave v Kentuckyju v ZDA, ki je dolg natančno 500 506 metrov ali več kot 500 kilometrov; toliko merijo vsi doslej raziskani rovi v tem jamskem sistemu. Več kot 100 kilometrov so poleg tega na svetu dolge še štiri jame: Optimističeskaja v Ukrajini v Sovjetski zvezi (157 000 m), Höllloch v Švici (133 050 m), Jewel Cave v Južni Dakoti v ZDA (117 965 m) in Ozernaja v Ukrajini v SZ (105 300 m). Nad 80 km sta dolgi Sistema de Ojo Guarena v Španiji in Sistema de la Coumo d'Hyouernedo v Franciji. Natančno 80 km sta dolgi Zoluška v Ukrajini (SZ) in Siebenhengste-Hochgant Höhlensystem v Švici. Nad 70 km je dolga Wind Cave v Južni Dakoti v ZDA, nad 60 km Friars Hole Cave System v Zahodni Virginiji v ZDA in Organ Cave System v isti državi. Nad 50 km dolge podzemne jame so v ZDA, Mehiki, Franciji, Španiji, Veliki Britaniji, na Papui — Novi Gvineji, v Maleziji in Italiji. Velik del teh jam je v gorskem svetu, med njimi orjaški sistem brezen Pierre St. Martin v Pirenejih med Francijo in Španijo. Naš sistem Potojnskih jam je v primerjavi s temi ogromnimi jamami pravi prillikavec s »samo« nekaj več kot 20 kilometri podzemskih rofov.

Planinska in jamarska dejavnost, predvsem v gorah, sta se prepletali tudi v času med obema vojnama in po II. vojni. Edini Slovenci, ki so obiskovali in raziskovali jame v soškem delu Julijskih Alp, tistem, ki je po I. vojni pripadel Italiji, so bili člani planinskega kluba Krpelj. Že prej sem omenjal znamenite planince in alpiniste, ki so se ukvarjali z jamami. V obravnavanem času je bil morda najznamenitejši med njimi italijanski alpinist Comici. Ne vem, koliko so ga zanimale alpske jame, na vsak način pa so ga zanimale jame kot plezalni problem: plezanje v temi, po mokrih in vlažnih navpičnih stenah ter previsih. Ni čudno, da ga je najbolj privlačila prav Kačna jama, ena od naših največjih (po velikosti rofov) jam z veličastnim, 160 metrov globokim vhodnim breznom. V stropu nekaj deset metrov visokega rova je preplezal danes legendarni »Comicijev kamin« kakih 100 metrov visoko in na vrhu odkril Prelčev rov. Zakaj »legendarni«? Ker niti kamina niti rova do danes ni nihče več preplezal niti ga ni našel! Ali gre za neponovljiv dosežek ali za veliko prevaro velikega alpinista? Skrivnost je že prek 50 let zavita v temo Kačne jame.

Pa tudi v skromnejših okvirih so planinci sodelovali pri raziskovanju alpskega podzemlja. Tako so npr. v Gorjah na Bledu ustanovili poseben Jamski odsek pri SPD Gorje, da so lahko raziskovali in urejali za turistični dostop Šimonovo jamo nad dolino Radovne. V šestdesetih letih so slovenski jamarji organizirali obsežne raziskave Triglavskega brezna — prvi, ki je stopil na dno ledenega Velikega brezna, je bil alpinist.

Po II. vojni se je jamarstvo v Sloveniji močno razmahnilo. A ne samo jamarstvo, tudi planinstvo. Cela vrsta planinskih društev je imela v svojem okrilju jamarske sekcije in jamarji-planinci so razen alpskega podzemlja raziskovali tudi druge dele slovenskega in jugoslovanskega krasa, podali so se celo na afriški kras. Posebno veliko in dobro organiziranih jamarjev v okvirih planinskih organizacij je zdaj na Hrvaškem in pri Planinski zvezi Jugoslavije je tudi posebna komisija za jamarstvo.

Seveda pa tudi drugi jamarji, ki niso bili planinci, niso puščali vnapar alpskega podzemlja, še posebej, ko so ugotovili, da tudi v naših Alpah ni razvit le površinski kras, ampak da so v Alpah poleg visokih vrhov tudi globoke jame. In še več: spoznali so, da so zelo globoke jame (glo-

bina pomeni višinsko razliko med najnižjo in najvišjo doseženo točko v jami) možne samo v Alpah oziroma v visokih gorah. Temu spoznanju so sledili uspehi: v slovenskih Alpah imamo jame oziroma brezna, ki so med najdaljšimi in najglobljimi v Jugoslaviji. Pološka jama nad izviri Tolminke je s skoraj 11 km rovov tretja najdaljša v Jugoslaviji, Brezno pri gamsovi glavici v Pršivcu nad Bohinjskim jezerom s 776 metri globine pa drugo najgloblje brezno v Jugoslaviji. Tretja jama po globini je Pološka, peta Majska jama v Pršivcu, osmo brezno v Migovcu nad Tolminom, itd.

Da ne bo preveč naštevanja: med 53 jugoslovanskimi jamami, globljimi od 250 metrov, jih je kar 14 iz slovenskih Alp.

80 LET DR. MIHE POTOČNIKA

ŠEST DESETLETIJ HOJE PO GORAH

Dne 29. septembra praznuje častni predsednik Planinske zveze Slovenije dr. Miha Potočnik častiljiv žvljenjski jubilej — osemdeseti rojstni dan. Čestitamo mu za to visoko obletnico in iz bogate bere njegovega planinskega pisanja objavljamo odlomke iz njegovega razmišljanja in spominov, ki jim je dal naslov »Posušeni rožmarin«. Nemara je to eno izmed njegovih značilnejših planinskih del, v katerem niza svoje poglede na gorništvo.

* * *

Ko je Janko Mlakar, odlični planinski popotnik klasične dobe našega planinstva in planinski pisatelj, nekoč v Vratih nagovoril očeta nepozabnega smučarskega skakalca starega Janeza Poldo, pastirja-vodnika, ki je sedel pred svojo skromno pastirsko bajto na Poldovem rovtu:

»Oča, velik je Triglav!«, mu je ta pomenljivo odrezal:

»Ja, velik je. Ampak če bi oni vedeli, koliko ga je še v tleh!«

Jaz bi k Poldi še dodal:

»Pa koliko ga je še okrog njega!«

Stari Poldo je brez dvoma čutil in posrečeno izrazil veličino in razsežnost Triglava. Podobno je čutil in zapisal že dr. Julius Kugy:

»Triglav ni gora, Triglav je kraljestvo!«

Triglav obvladuje, prevladuje in zbira vse okrog sebe, si vse podreja, se vpleta v zgodovino, v čustvo in zavest vsega naroda, ki biva pod njim in daleč okrog njega. Že več kot tisoč štiritisto let posega na svoj način v dušo skoraj slehernega Slovenca in Slovenke, navdihuje umetnike, hrabri drzne, tolaži razžaljene in žalostne, dviga naše misli in stremjenja v višave

in strmo vztraja, kljubujoč vsem viharjem in neurjem, vsem plazovom, vsem resnicam in vsem zmotam. Triglav ni samo gora, ni samo gorsko kraljestvo, ni samo gora iz bajk ali gora podjetnih gornikov. Triglav je tudi večni simbol in neizbrisni pečat našega tisočletnega obstanka in priča neuničljive vztrajne volje, da z njim vred živimo do konca!

Nikoli ne bo znano, kdo je bil tisti prvi človek, ki se je napolil iz Savske doline ob Bistrici mimo Peričnika v zadnji konec Vrat in ki je tam obstal pred mogočnim zidom severne triglavske stene. To je moral biti mogočen in neponovljiv doživljaj, enkrat v svoji prvobitnosti, popolni samoti in izgubljenosti. Kaj ga je gnalo tja med surove molčeče stene in prepade? Je bil navaden radovednež, pastir, lovec, ubežnik, iskalec ali pa samo navaden ravnodušnež, ki mu je ta »kup kamenja« šel na živce (če so jih takrat že imeli). Neponovljiv? Morda.

Toda del tega, kar je občutil samotni prednik v davnini, še dandanes lahko pristno doživlja novinec, ki prvič stopi pred veličastno skalovje severnega Triglava. Vsaj meni se je leta 1920, ko sem bil kot domačin iz njegovega neposrednega podnožja prvič v Vratih in ob izviri Bistrice, zdelo, da je vse to komaj resnično, da je to podoba z drugega sveta. Tako nenavadno in nenadno je vse, kar te tam obdaja. Seveda, če imaš danes še srečo, da v množičnem vrvežu še ujameš trenutek samote in tišine tam ob izviri Bistrice.

Neštetokrat sem vse do danes premeril Vrata in njihove prepade po dolgem in počez, stal, sedel in strmel pod steno, »upal in se bal« in pri tem užil toliko ne-